

САНДРИН ВИЛЕМС

У Т Е Ш И Т И Ш У Б Е Р Т А

Уредник
Корана Боровић

Наслов оријинала
Consoler Schubert, Sandrine Willems

© Les Impressions Nouvelles / 2021
Copyright © IK Prometej, Novi Sad, 2021.

Копирање, фотокопирање, умножавање и коришћење текста
у било ком облику није дозвољено без претходне писане сагласности.

This book was produced with the assistance of Wallonie-Brussels Federation
Ce livre a été réalisé avec le soutien de la Fédération Wallonie-Bruxelles

Објављено уз помоћ Федерација Валонија-Брисел

САНДРИН ВИЛЕМС

Утешити Шуберта

Превела са француског
Љиљана Матић

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Мари-Жан није знала да говори. То ју је приближавало животињама, поред којих се осећала тако добро. Кад је била мала, имала је једног пса, о коме је сачувала мало успомена, али је говорила да је он био *зрак сунца* њених првих година живота. Нарочито је због њега плакала, када је са шест година морала да уђе у пансионат. Јер њена мајка, упркос свему, ипак ју је помало напустила; често није долазила чак ни у недељне посете. Али, Мари-Жан јој због тога није замерала. И њену мајку је такође напустио отац детета управо пре њеног рођења. Треба рећи да је то било на почетку рата – ко зна да можда није био Немац? – њена мајка о томе никада није јасно проговорила. Од њихове везе малој је остала само једна фотографија, са равнодушним лицима, на којој њена мајка – иначе чипкарка – носи хаљину од црне чипке. Као да је већ носила црнину за својим љубавним сновима.

У пансионату, редовнице су јој говориле о једном Богу који ју је волео више од оца и мајке и који ће јој све надок-

надити. *Срећни су они који жеђају за љубављу, они ће њош-иуно ушажити своје жеље.* Али, када би их видела згрчене у молитвама, мршавих тела и опорих израза лица, она у то није могла да поверује. Током дванаест година и она сама је морала да носи сиву униформу и обећала је себи да, када једном буде изишла одатле, никада више неће обући ту боју. Једини који су је мирили са самом собом, били су врапци који су, у дворишту за одмор, долазили да кљуцају тако близу ње. Међу свим птицама, шаренијег перја или изврсним певачицама, они су имали њену посебну наклоност. Не померајући се, слушала је њихово цвркутање. И док је у том дневнику, ком се поверавала, писала оно што није умела да изговори, чинило јој се да су те речи врапчији крици.

Њена мајка за њу, није желела бог зна шта, изузев да научи да прави чипку. Она је од тога направила свој занат, и када би радила са својим ваљчићима и концима, чинило јој се да се повезује са својом мајком. Говорили су да има златне прсте, а када се најзад ослободила редовница, није јој уопште било тешко да нађе посао у малом граду на северу у ком је била рођена, који је од чипке направио свој специјалитет. Две године касније, чула је како се говори о неком атељеу који се отвара на југу и није оклевала. Толико јој је била потребна светлост и само је желела да напусти тај град у ком је још увек живела њена мајка. Тако се, будући да је југ у ствари био само Северни Ардеш, где сивило влада пола године, нашла у Шарму-на-Рони. Остаток времена, небо остаје бело, али њиме понекад овлада

некаква неподношљива светлост, када се чини да сунце иза ње само што није експлодирало. И тада би по цео дан проводили у помном испитивању, у нади да ће се појавити отвор кроз који ће се пробити плаветнило.

Плаво је била њена омиљена боја и сан јој је био да види море. Али, на обали мора човек има да ради нешто друго, а не да прави чипку, те је она остала у Шарму, под белим небесима Северног Ардеша.

Често је увече односила посао кући, и док би га завршавала у самоћи и тишини, некада јој се време чинило дуго. Тада је одлучила да купи грамофон – одакле јој је та замисао пала на памет, њој која никада није слушала музику. Пронашла је један код паланачког старетинара, као и неколико плоча на седамдесет и осам обртаја, међу којима је било плоча Шуберта, чија су дела тек открили. Клавирске композиције, *Музички ѿренуци* и три *Klavierschtücke*, чије име је, упркос успоменама на рат, волела да изговара на немачком. Чак и ако њен отац није био Немац, некада би чула своју мајку како, на телефону, говори тај језик. Наравно, ова је није научила тај језик, али Мари-Жан је волела те звуке што их је налазила у лидерима које је певао Фишер-Дискау. Оне које је највише волела, подсећали су на рефрене, на готово дечје песме, или на успаванке на које она није имала права. То ју је подсећало на оно што постоји испод чипака, на ону празнину између белих конаца, коју је она називала *ѿрозрачностѿ*. Да, те мелодије биле су као чипке, преплитале су своје нити на тишини, пре но што поново у њу уроне. А она, док ради, пушта да

је носи та музика што ју је подржавала боље од било какве мајке, а Мари-Жан није више имала за чим да жали – чак ни због тога што није научила да свира неки инструмент. Имала је у виду да инструменталисти морају да раде како би продрли у музику, док она није морала ништа да ради и могла је да јој се потпуно препусти. Сада, чак и када би завршила своје чипке, настављала је да слуша, у ноћи. Време јој више није изгледало дуго, зауставило се – у суштини, тако мало је било довољно да би се време зауставило. А она више није била сама, јер, сада је ту био Шуберт. Био је ту толико присутан, а то присуство увлачило се у све што је она радила. Чак и у атељеу, у својој глави, она је чула Шуберта.

Тада се вратила код старетинара, који је продавао и књиге, и затражила од њега нешто о Шуберовом животу. А када је прочитала тај живот, толико ју је био погодио да се почела питати да ли је стварно волела његову музику или њега. Али, рекла је себи да је он био толико у својој музици, да се то питање није ни постављало.

Звали су га *Schwammerl*, *Мала ђечурка*. Био је висок метар педесет и пет, кратких и дебелушкастих прстију, сушта супротност рукама једног пијанисте. Носио је дебеле наочаре за кратковиде, које није скидао ни када би ишао да спава, за случај, како кажу, ако би хтео да прибележи какву мелодију што му је дошла током ноћи. Такође кажу да није обраћао пажњу на своју спољашњост и на чистоћу, а *ио-себно на зубе*, и да се увек осећао на дуван. Заиста, на основу онога што се видело, више је волео оно са чиме душа

може да се сложи, а што се осталог тиче, више је волео да прећути. Али, ма колико да је био ружан, кад је говорио о музици и изненада скидао своје наочаре, видело се у његовим сиво-плавим очима такво искричаво светлуцање, да су нијансе од сиве до плаве постајале бескрајне.

Када је био дете, имао је леп сопран, и певао милозвучно. Зато су га са једанаест година примили у Конвикт, интернат малих певача Царске капеле. Био је мање богат од својих другова, и када је ишао у своме светлоплавом реденготу, готово белом на местима где се тканина излизала, као да је на њу пало брашно, подсмевали су му се као *сину млинара*. Окренуо је увреду у легенду, и измислио је себи порекло које је потицало од брашна. Говорио је себи да одатле потиче његова склоност према ономе шта се шири, као бели облак, и нестаје у ваздуху.

Зато што су га грубо отргли од његовог огњишта, изгледао је изгубљено, и готово да није говорио. Како су га код куће били научили да се служи клавиром, он се закачио за оно што је познавао, и често је остајао сам, да свира оно што би тамо нашао. Ускоро је изгубио свој лепи глас сопран, а онај који је добио није био много пријатан. Као да је желео да то надокнади, почео је да компонује за клавир и глас – налазио је друге да то певају уместо њега, волећи више да се ушанчи иза свога инструмента. У први мах, био је то бол који је са четрнаест година опевао у својим песмама. *Моје срце је мртво, свети је њазан, немам више никакве жеље*, каже нека девојка лишена своје љубави, тражећи од смрти да је прими. Нека друга, прогнана у пустињу, види како издише дете које јој је значило више од живота.

Као да је одувек знао. Наредне године, јавили су Малој печурки да му је управо умрла мајка од тифусне грознице. Губици у његовом животу долазили су само да потврде оно што је он већ знао. Подршка његовог оца, његових сестара, нарочито његове браће, јер су му неки били тако блиски, до његове смрти нису ништа могли против његове постојане самоће. Нити против те неутаживе жеђи за љубављу, која је учинила да се на ту лепу младу маћеху, што се појавила годину дана након губитка његове мајке, баци као киша на пустињу. Када је након годину дана напустио и Конвикт, како би имао више времена да компоује, и због тога се вратио код оца, неки су тврдили да се овај посвађао са њим, и да га је на крају избацио из куће. Било је то стога што се у ту маћеху, само четрнаест година старију од њега, мало заљубио.

Очито, говорила је себи Мари-Жан, која је из искуства добро знала какве трагове оставља пансионат, јасно, са свим тим, како је могао да се утеши другачије него кроз музику. Говорила је себи да би га волела, наравно, није био леп, и био је тако мали, али ни она није била нека лепотица. Почела је да разговара са њим, није га више звала Шуберт, већ Франц, или пак, али тада са толиком нежношћу, *Schwammerl*.

Сада је, када је у подножју храстова у Шарму налазила шампињоне, више волела да их не убере и остављала их је на пању на који су се биле закачиле. Недељом би одлазила да шета сама, у те тако мрачне шуме што изненада излазе на огољене обронке на крају света, и препусти се тим

тужним пределима. Нарочито је волела када би угледала стадо оваца, њихову белину и њихово блејање, са кле-петушама чији се звук губио у тој огромној тишини. Није знала зашто, али тада се осећала помирена са светом. Све је изгледало у реду, таласање животиња у складу са таласањем брежуљака, и са светлостима сумрака које најзад пробијају облаке да би позлатиле њихове врхове.

Једнога дана, усред свега тога, сретете се са једним магарцем, који је био остављен сам на некој ливади. Магарци мрзе самоћу, а пошто су по природи радознали, он јој је пришао. Један јарак делио ју је од ливаде, тако да је са пута почела да му говори. Наредне недеље, као да ју је вребао, био је тамо, иза своје жице, а овога пута она пређе јарак и ограду да покуша да га додирне, а затим да га почешка по леђима. Прво је побегао, али током наредних недеља, захваљујући томе што му је говорила, успела је да га додирне, а потом и да му чешка леђа. Изгледало је да он у томе ужива јер, сада се, када би улазила, он њој приближавао, и могла је да му милује читаво тело, а он би остајао непомичан. Некада су им се погледи укрштали. Мари-Жан је урањала у ту благост магарећих очију, огромних и тужних. Тада би спуштала своју главу уз његову, а једнога дана склизнула му је на леђа, као врећа брашна. Било је тако добро препуштати се томе, као и Шубертовој музици. Изгледало је да то магарцу не пада тешко, напротив, треба рећи да она није била тешка. Затим су уобичајили да с једног на други крај ливаде ходају једно поред другог, а Мари-Жан је успоравала корак како би се ускладила са магарчевим. Једнога дана, док су тако шетали, наиђе његов власник

и није имао времена ни да се зачуди, а магарац побеже. „Како сте то успели? Он не дозвољава никоме да му се приближи.“ Она тада сазнаде да је он већ јако стар, а да су га раније тукли. Можда је у њој осетио нешто тако слично измучено, што је учинило да у њу стекне поверење. Било како било, власник, с обзиром на то да га није успевао одвести на земљу коју је хтео да искрчи, затражи од Мари-Жан да му помогне. Наравно, она пристаде, очарана, и убудуће је проводила недеље водећи у шетњу свог магарца. То ју је подсећало на пса из њеног детињства и на то да мора да му улије поверење наспрам свега онога што га је плашило, а исто тако га је и умиривала. На најмањи шушањ у гранама, под налетом ветра, он би се паралисао и тада је требало поступити стрпљиво, охрабрити га, миловати, како би поново кренуо. Најгоре је долазило од потока и од његових бљескања која су га заслепљивала, пошто лош вид магарцима ствара неизлечив страх од воде. Да би га навела да пређе поток, некада је требало и више од сат времена. Али, Мари-Жан имала је стрпљење једне чипкарке, а сву своју љубав дала је том магарцу.

Али, он је био стар, рекли су јој то, и узалуд није на то мислила, он је убрзо умро. Када га је нашла како лежи на својој ливади, легла је поред њега. Цео дан, остала је тамо на хладноћи. Чинило јој се да неће моћи да устане. Међутим, увече, не зна како, нашла је за то снаге. Тога дана, рећи ће, схватила је Шуберта. Када је почела поново да га слуша, чинило јој се да га је до тада схватала само половично.

Оно што је Шуберт тражио био је тај доказ о изгубљеном рају, у коме су се људи и животиње разумевали као

душа душу, делећи један исти језик, који се мешао са тишином. Изузев његове музике, једино би, можда, огромна нежност магараца могла да га умири. У суштини, он је говорио само о нежности погледа магараца, и о ономе што чини да једнога дана, они легну да би умрли. Мари-Жан је тада чула све оне напуштене псе у ноћи и по киши, који урлају у његовим песмама. А на сликама које су га представљале, на гравурама и крокијима – како је могла да то раније не види – она запази да се поред њега, често, налазио неки пас. Нека врста мешанца, ватреножут и бео, који га је пратио, можда и против његове воље, и није га испуштао из вида.

Црква њене парохије спрема се да прослави своју стогодишњицу, а за празник, Франц је компоновао једну мису у еф-дуру – тоналитету којим ће бити опседнут читавог живота. Његова сусетка Тереза биће сопран, а њен глас је необично личио, налазио је, на глас који је он изгубио. А затим, она је певала онако како је он волео да се пева, без показивања виртуозности, већ из дубине душе. Она је тако пажљиво слушала неколико упутстава које јој је, не гледајући је, давао за време пробâ. Није била лепа, лице су јој обележиле мале богиње, али осећало се да је била добра, а та доброта се осећала у њеном начину певања, што га је потресало.

Једне вечери, после пробе, покушао је да са њом разговара, али је почео толико да муца да се одмах повукао, обећавајући себи да се никада више у то неће упуштати. Али, његово лице је тако јасно говорило, и тако је брзо црвенео, са погледом који је прелазио од безазлене ве-

селости до бескрајне сметености, да Терези уопште није било тешко да схвати. И она се насмеши – а за њега је тај осмех значио да је на његову љубав одговарала са *га*. То му је можда била највећа радост у животу. Када је певала ту мису, чинило му се да она опева њихову свадбу. Једно од његових дела управо је по први пут било изведено, парохијани су изгледали задовољни, а он је био као вереник оне коју је волео. Да, заиста, најлепши дан његовог живота. Похитао је кући да компонује песму о једној младој девојци *која је дошла из иностранства*. Хтео је да исказе да се осећао пресрећним, и у тој песми ће рећи да младе девојке остају странкиње, будући да срећа, на овом свету, остаје ван домаћаја.

Мари-Жан није умела да пева. Стога, да ли би била добра за Франца? Усталом, да ли га је она волела као мушкарца у којег је заљубљена или, пре, као брата? Није ли јој он био исувише близак да би могла да се заљуби у њега?

После магарчеве смрти, самоћа јој је, упркос грамофонским плочама, поново постала тешка, а вечери, након рада, бесконачне. Волела је да чита, али била је завршила Шубертов живот, а књиге које је продавао старинар нису биле јефтине. Тада је себи рекла да треба да оде у библиотеку Шарма. Увек јој је било помало тешко да се суочи са новим особама, нарочито ако су оне биле образоване, али овде ће себе присилити на то.

Требало је почети тиме што ће се уписати. „Хајде, прво не треба да покажем колико сам под утиском, и треба да

уђем жустрим кораком." Али, тек што је ушла, зауставила се, као магарац којег је обузео велики страх. Тог човека тамо, меланхоличне лепоте, који је распоређивао књиге, чинило јој се да познаје, а нешто у њему ју је узрујавало. Глупо је то рећи, у некој књизи се не бисмо више усудили да то напишемо, али то је било истина. Она се окренула, гледала га је само постранце, надајући се да се то не примећује, али још увек није могла да се покрене, и није имала гласа. Било је немогуће да му се обрати – зар ту стварно није било неког другог, иза тог пулта? Срећом, било је других читалаца, није морао да је примети. Најзад дође неки други службеник, који је сео иза својих списа. Она одмах пожури. Пригушеним гласом, успела је да каже зашто је дошла. Срећом, недостајао јој је доказ да је стварно тамо станувала. Уосталом, и она сама је у то сумњала, није више знала где се налази и мислила је само на то да побегне.

Кад се нашла напољу, наравно, мислила је само на то да се тамо врати. Уосталом, стварно је требало да донесе тај документ. А онда, није га видела изблиза, тај вид утиска брзо се изгуби, то је због помало посебне светлости, због игре сенки, човек то чак ни не схвата. Овога пута, она оде право код другог запосленог, али у том тренутку први похита да донесе књигу некоме ко је чекао. И било је исто као и први пут. Тај полет који је имао, шта је, дакле, било то због чега се тамо вратила? Није тамо могла на то да одговори, а штавише, шта би то променило и да је схватила? А онда, било је то превише снажно, није могла да остане. Дала је свој документ, рекла да овога пута нема времена да посуди књигу и изашла.

Али, требало се вратити. А на крају крајева, ипак је желела неку књигу. О чему, уосталом? У пансионату, било јој је дозвољено да чита само сладуњаве побожне књиге, а касније није имала много времена. У библиотеци ће брзо схватити да она ништа не зна. Али, најзад, они су тамо зато да је науче. Шта да каже? Да, стварно је волела Флобера, *Госпођу Бовари*. А онда Верлена, то је личило на музику. Али, неће ипак рећи да жели поезију. То је изгледало уображено, а излагала се опасности да ништа не разуме.

„Желела бих нешто поетично.“

Како је могла то да каже? А осим тога, то није ништа значило. Наравно, она је то рекла другом запосленом, али одговорио је онај први, остављајући дела која је управо слагао. Овога пута, полет је био за њу, био ју је приметити, први пут је била под његовим погледом. Шта му је у њеном глумом питању казивало да јој тако приђе?

„Али, не баш поезију, разумете?“

Сада му се она обратила, други службеник није више постојао, како ли се само усудила, али, сада када је био ту, наспрам ње, више се није бојала, стварно јој је био близак, а оно што је говорила, ма колико да је било неодређено, била је сигурна да ће он разумети.

„Могу да Вам препоручим ово...“

Ево, узела је књигу коју јој је пружио, прочитаће оно што јој је он *прејоручио*. *Писма младом њеснику* од Рилкеа. Читајући то помало ће бити са њим, као са Францом када је слушала његову музику.

Уосталом, језик тог Рилкеа био је немачки, исто као и Шубертов. Постојала је његова фотографија, на почетку, у

чипканој хаљини, будући да га је мајка облачила као девојчицу. Да би га очеличио, отац га је послао у војску док је још био дете, и тада се у њему нешто сломило. Неоспорно, он је припадао породици Франца и Мари-Жан. О томе је говорио, о тузи и о детињству, где се све припрема за оно што ће доћи, као у каквом дрвету које расте, неприметно, или о каквом пролећу које се припрема док још пада киша. Неки млади песник питао га је шта треба урадити да би се научила поезија, а он му је одговорио: слушај своје детињство, слушај кишу и дрвеће које расте. А затим још и: научи да останеш сам, да не бежиш, само по ту цену моћи ћеш да пишеш, и да волиш, љубав је само самоћа која се продубљује.

А библиотекар јој је дао да то прочита. Шта је то требало да значи?

„Допало Вам се?”

Тада она поче да говори. Наравно, тражила је речи, али оне које је налазила чинило се да говоре оно што је желела да искаже. Одакле су јој долазиле? Из тих Рилкеових *Писама* које је управо прочитала?

„Да, то је управо то...”

Осим тога, чинило се да јој је то дошло као поручено, по свој прилици библиотекар је толико прочитао, а осим тога, Рилке му је био један од омиљених писаца. Почео је да говори о његовим другим збиркама, о чистој поезији, требало би да их прочита, то је говорило о животињама које имају Бога у погледу, и о Орфеју који је музиком зачаравао животиње, па чак и смрт, како би нашао ону коју је волео. Говорио је исто тако о смрти, коју носимо у себи као воћка своју семенку.

Она је опчињена слушала тај глас за који јој се чинило да ће се сваког тренутка прекинути – да ли може нешто више да нас узбуди од гласа. Слушала је, и њен поглед се губио у његовом – јер, ту је било оно плаветнило, то тако тамно плаветнило, у које је она стварно урањала, сасвим свесна да опет упада у један од оних најгорих клишеа, али је то било тако, то плаветнило о каквом је сањала, плаветнило мора, у које човек има само жељу да утоне. Губила се, и одједном је видела да он то види, било је то тако очигледно да се он смешио, али једва, брзо угушујући тај осмех да јој не би било непријатно, али како да не примети да је она била потпуно хипнотисана?

Стварно је требало признати да је био леп, то је било готово неугодно, будући да је лепота паралисала Мари-Жан. А било је истина да је тако лепо говорио, а осим тога, тим гласом, и да је изгледао тако љубазан, – али, добро – уз то, он је био толико леп колико је Шуберт био ружан, није то могла порећи. Било је то тако глупо, бити тако опчињена, да је стварно пожелела да је мање леп.

А док је читала Рилкеа, његову чисту поезију, требало је такође признати да јој се то понекад чинило исувише умно, мада, можда она није разумела или је на немачком то другачије звучало, али више је волела када јој је библиотекар причао. Наравно, зато што је то тада пролазило кроз њега, и што је изгледало као да их је он написао, те песме, говорио је о њима као изнутра. И тада је у томе било нечег тако интимног што је у њој налазило одјека. Али исто тако, увек је налазио посебне појединости – тај мирис траве који се диже после летње кише, зрак сунца